

між духовним та фізичним світами, спроби не протистояння, а перетворення у єдине сутності творів із життям цілого міста.

P.S.: Ще у ХХ ст. вважали, що мистецтво в сучасному місті не лише збагачує його обличчя, а й приборкує техніцизм. Місто поволі й невідворотно змінює своє звучання, залишає по собі вже інакшу емоційну пам'ять, сповнену не лише природою буття, а й природою творчості. Пішохідні зони в містах помітно впливають на ритм і особливості життя цих самих зон, переважно затишних вулиць і невеликих площ. Пішохідність міської території вносить у простір рух, співмірний власне людині, її тілу й організму, а не ефемерним потребам: виробити-продати-купити-встигнути, що так динамізували життя, спотворили гармонію людини, деформували її середовище.

Картини проекту «Трансформації часу» перетворюють аморфний екстер'єр вулиці на привітний інтер'єр, в якому затишно і комфортно й, головне, співмірно кожному городянину. Цікаво спостерігати, як співвідносяться один з одним простір реальний та простір зображений; як образ зображений стає неподільною складовою частиною всього ансамблю. Картини на вулиці міста довірливо розташовані на рівні очей перехожого, доступні й беззахисні, привносять художню осмисленість у цей «вуличний інтер'єр», надають затишку та душевного тепла (і рівноваги) цілому місту.

Звичайно, такі вирішення – велика розкіш, бо вимагають значних фінансових витрат на втілення, згодом на охорону й збереження та підтримання. А ще – на виховання публіки, життя більшості з якої закорінене в советському фантазмагоричному часі, коли «мистецтво належало народу», тобто нікому конкретно, й було переважно ідеологічним, сповненим закличних державних гасел. Чи не звідси застаріла тяга до вандалізму?

1. Зонтаг Сьюзен. Проти інтерпретації та інші есе. – Львів, 2006. – С. 29.

2. Там само.

3. Так було б занадто просто. Глядач іде на такі експериментальні дії в основному з цікавості й упевненості, що це безпечно для здоров'я. Емоції в такій ситуації «вмикаються» переважно усвідомлено, бо прийняті правила гри – участь в атракціоні. Це схоже на перемогу, виграну за допомогою допінгу.

Віталій ХАНКО,
мистецтвознавець

МАТЕРІАЛИ ПРО МУЗЕЙНІ УСТАНОВИ ПОЛТАВЩИНИ (Перша половина ХХ ст.)

У часи Центральної Ради та УНР в Україні настали сприятливі умови для заснування потужної мережі музеїв. Перед національною інтелігенцією постав широкий спектр невідкладних завдань, який полягав, зокрема, і в порятунку історико-культурних і мистецьких скарбів. Саме заходами ентузіастів із багатьох міст і містечок були врятовані від загибелі, знищення і вивезення за межі України культурні цінності, на основі яких були започатковані архіви, бібліотеки, музейні установи.

На цю добу припадає створення музеїв на старосвітській Полтавщині. 1917 року засновано музеї у Хоролі й Миргороді, 1918 року – в Лубнах і Переяславі, 1919 року – у Прилуках і картинна галерея в Полтаві, 1920 року – у Гадячі, Золотоноші, Лохвиці, Миргороді (вдруге відкритий), Ромнах, 1922 року – у Червонограді (Краснограді). Відомо, що на цей період припадає функціонування музеїв у Градизьку, у с. Мачухи, що поблизу Полтави. Відомий музеолог Василь Дубровський у своєму виданні за 1929 рік подає перелік українських музеїв, в тому числі з Полтавщини: Миргородський і Хорольський районні музеї Лубенської округи, Лубенський центральний пролетарський музей, Червоноградський районний музей, Прилуцький окружний музей, Гадяцький і Лохвицький районні музеї Роменської округи, Роменський окружний музей та Центральний пролетарський му-

зей Полтавщини (у Полтаві) [1, с. 112–114]. 1930 року в с. Нероновичі (нині с. Великі Сорочинці) на Миргородщині засновано літературно-меморіальний музей видатного письменника М. Гоголя [2, с. 678]. В довоєнне міжчасся він був єдиний з музеїв літературного профілю полтавського краю. Напередодні німецько-советської війни в Полтавській області діяли музеї у Полтаві (краєзнавчий і художній), у Кременчуці, Лубнах й Миргороді (краєзнавчого характеру), бо музеї в Ромнах, Прилуках і Краснограді відійшли за адміністративно-територіальним поділом до інших областей [3, с. 764–765]. Золотоніський музей проіснував 5 років, а 1925 року всі експонати передали до Черкас. 1937 року музейні установи в Гадячі (музей присвячений видатному діячеві М. Драгоманову) і Хоролі ліквідували, експонати передали до Лохвиці й Ромен, Лубен і Миргорода.

У Державному архіві Полтавської області (далі – ДАПО) зберігається небагато матеріалів про музейні установи довоєнного періоду, та й то в них наводяться короткі статистичні дані. Вони вписані в документах Лубенського окрвиконкому та відділу народної освіти, Полтавського губвиконкому. Зокрема, з них можна почерпнути окремі дані й штрихи щодо музеїв у Лубнах, Миргороді й Хоролі, а також у Полтаві. У річних звітах державних музеїв Полтавської області, починаючи з 1953 року, докладніше висвітлюються різні сторони їхнього побутування. Інколи можна натрапити на вельми характеристичні папери, як акти вилучення цінних експонатів з музеїв чи їхня вимушена передача іншим установам тощо.

Активний музейницький рух на Полтавській землі розпочався 1917 року заснуванням двох регіональних музеїв у Хоролі й Миргороді. Про перший музей, його ініціатора та історію є докладні дані й матеріали, що зберігаються далеко за межами України, на Уралі, в Єкатеринбурзі. В Уральському архіві літератури та мистецтва у фонді відомого російського письменника й фольклориста В.П. Бірюкова зберігається його щоденник, власні друковані видання хорольського періоду, примірники газет м. Хорола за 1917 рік, інші папери. Він був ініціатором влаштування виставки українських старожитностей, на основі якої постав музей у Хоролі [4, с. 256–257].

Другим музеєм, заснованим 1917 року, був Миргородський. Лише нещодавно завдяки зусиллям краєзнавця Г. Журавель стала відома ця дата із документа, віднайденого в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВОВУ) [5, с. 222–228]. Про історію цього музею на сьогодні нічого не відомо. 1919 року денікінці вивезли музейні скарби, тому видатному українському діячеві О. Сластьону довелося вдруге заснувати музей у 1920 році.

Утвердження советської влади на початках 20-х рр. ХХ ст. йшло разом з активним атеїстичним наступом: характерним було закриття храмів, вилучення мистецьких цінностей і культового майна, передача їх до музейних сховищ. Бо пізніше, десь наприкінці 20-х рр. ХХ ст., цього вже не практикувалося. Дипломатичної етики щодо церковної спадщини не дотримувалися – її просто знищували. В ДАПО нам вдалося віднайти два списки художніх речей, забраних з Архирейської, тобто Покровської, церкви в Полтаві, датовані 27 лютого і 3 березня 1921 року [6]. До Центрального пролетарського музею Полтавщини (колишнього природничо-історичного музею Полтавського земства) було передано культові предмети XVII–XIX ст. Серед них: українські візерунчасті килими, плащаниця, портрет невідомого архиерея, ікони, чаші, потири, позолочений хрест, меблі, частини іконостаса роботи знаменитого сницаря і скульптора Сисоя Шалматова – царські врата, різьблені статуї, голови ангелів.

Цікавим є документ, що має назву «Спис речей, одібраних з картинної галереї для партклубу» за 1925 рік [7]. У переліку названі предмети типово дворянського побуту: бра, канделябри, супові вази, порційні соусники, столові сервізи, підставки для ножів, стаканів і ваз, бокали, чарочки для лікеру та вина, вазочки для варення і для морозива, кришталеві маснички, килими, різні набори меблів, у тому числі столи самоварний, трюмо. Або ж гравюра із зображенням красуні-графині Потоцької, літографія із зображенням німфи, малярські композиції з видами моря, чужоземні краєвиди, Мадонна, дівчина з квітами, акварельні голівки аристократок, пастель «Поцілунок» та інше. Чому їх треба було вилучати з картинної галереї для ідеологічної установи? У партклубах провадилися диспути про світову революцію большевиків, виступали з лекціями й доповідями, в яких акцентувалося на основоположних принципах диктатури і гегемонії пролетаріату. В партклубі вищеназвані побутові

предмети не бралися на державний облік, як це прийнято в музеях. Ясна річ, що названі коштовні столові приладдя, кабінетні меблі й витончені мистецькі твори розбирали члени ВКП(б) для своїх домашніх потреб. Тобто відбувалася експропріація і крадіжка нагробованого дворянського майна плебейським прошарком, який прийшов до влади.

Як відомо, в Україні до доби УНР національна аристократія займалася збиранням історичних, культурних і мистецьких речей. Вони слугували для оздоблення помешкань, для приватного користування, а інколи для задоволення родової пиhi. Найбільші приватні зібрання у старосвітській Полтавщині мали нащадки українських гетьманів Д. Апостола – Муравйови-Апостоли, К. Розумовського – князі Репніни, козацької старшини – Кочубеї, Галагани, Горленки, Бутовичі, Ломиківські, Лук'яновичі, Родзянки, Трощинські, Марковичі, Милорадовичі, нащадки прибулих дворян – Капністи, де Бальмени, Фролови-Багреєви. Представники цих родів, як це було прийнято у XVIII і XIX ст., їздили за кордон, скуповували предмети й зразки мистецтва, що були модними на той час. Тому в їхніх приватних зібраннях переважали взірці тодішньої поточної матеріальної культури і мистецька продукція Західної Європи. Передусім це комплекти меблів, тканини з Європи й Сходу, набори з порцеляни і скла, бронзові статуетки, зразки малярства, скульптури й графіки, зброя тощо.

Широковідомі на сьогодні колишні збірки, приміром князів Кочубеїв чи Репніних, що склали основу Полтавського картинної галереї, нащадків українського вельможі Д. Трощинського, історика В. Ломиківського чи дворян Фролових-Багреєвих, що надійшли до Миргородського музею, не мали виразного національного спрямування. З українством їх єднали окремі предмети, передусім портрети та ікони стилю українського бароко. Саме останні пензля знаменитих Боровиків і В. Боровиковського були у Трощинських і Ломиківських.

З названих приватних музейних зібрань вирізнялися значний за обсягом музей славетної дворянки К. Скаржинської, який вона подарувала Полтавському земству (в 1906 р.), а також велика і потужна за характером збірка Галаганів із Сокиринець колишнього Прилуцького полку й повіту Полтавської губернії. На жаль, на сьогодні ніхто з фахівців історії рідної культури і рідного мистецтва не згадує про Галаганів як збирачів українських старожитностей, меценатів, фундаторів храмів і споруд. Галаганівська збірка складалася з речей української історії, різних царин культури, творів пластичного та орнаментального мистецтва, раритетів театральної культури, коштовного архіву й бібліотеки. Приватна збірка Галаганів щасливо пережила катаклізми кінця 10–20-х рр. XX ст. і збереглася у недоторканості. Останній власник Сокиринець Ламсдорф-Галаган спеціально організував публічний музей для громадського огляду.

1927 року постало питання про перевезення музейних скарбів до повітового міста Прилуки. В ДАПО зберігається документ дирекції Полтавського музею, який свого часу надіслали до губосвіти у справі перевезення музейних експонатів із Сокиринець до Полтави. На здійснення цього наміру просили виділити два вагони, асигнувати 3 мільйони карбованців (за тодішнього грошового курсу) й розпорядитися, щоб Прилуцький і Сокиринський виконкоми не чинили перешкод. У службовій записці подається таке мотивування: «... у старому родовому маєтку Галаганів мають речі остільки цікаві для науки і для мистецтва, що вони мають бути в якомусь центральному місці, де б широкі кола громадянства мали змогу використати їх для науки, сприяли розвитку української, а тим самим і всесвітньої культури. Таким місцем якраз являється Центральний пролетарський музей у Полтаві, де є багато вищих і середніх шкіл, де є наукові сили, які користуються музейним матеріалом для своєї роботи і яким вони так потрібні.

До того ж хоч збірки Полтавського музею величезні, є в ньому деякі відділи, представлені слабо через те, що в дореволюційний часи добути щось для музею у багатого полтавського панства не було можливості і тільки революція дала змогу поповнити музей коштовними речами панського побуту, як картини, меблі, фарфор, хрусталь і т.п. В Сокиринцях дуже багато речей для цього відділу і при тім незвичайної ваги, бо вони також мають значіння чисто мистецького боку» [8].

У цьому документі за 1927 рік написано, що «місцеве населення і влада не бажають допустити з Сокиринець у Полтаву усі ці речі, впорядкувавши з них на місті вже свій музей» [9].

Наступного, 1928 року в «Бюлетені Прилуцького окружного музею» у двох числах докладно

подано перелік скарбів галаганівської збірки, що стала наріжним каменем новопосталої музею [10, с. 77–85].

В ДАПО зберігається небагато документів про діяльність музеїв за 20-ті рр. ХХ ст., передусім Лубенської округи. Докладніші матеріали збереглися про діяльність державних музеїв області післявоєнного часу. Вони сконцентровані у річних звітах, різного роду службових паперах, надісланих на адресу облуправління культури.

Насамперед вони яскраво висвітлюють ставлення місцевих керівників до культури. Навесні 1924 року на засіданні Миргородського райвиконкому вирішили виселити музей з будинку колишнього купця С. Івашини-Надтоки в інший будинок. На цю постанову завідувач музею І. Плєскач у листі до Лубенського окружного відділу народної освіти писав: «Висилка музею пошкодить художнім і науково-історичним цінностям» і «будинок школи, куди мають перевести музей, як по зовнішності, плану, так і по величині не відповідає завданням і вимогам музею» [11]. За рік до цього музею виділили націоналізований мурований будинок на Гоголівській вулиці, 127, що мав 6 кімнат площею 240 кв.м. Його інтер'єри (за проектами сина О. Сластьона – Юрія, котрий мав хист архітектора) були пристосовані для потреб музею.

Недопустимість виселення Миргородського музею в інше непристосоване приміщення підтвердив і директор Полтавського музею, археолог М. Рудинський [12]. Терміновим листом Полтавському губвиконкому і Лубенському окрвиконкому Наркомосвіта з Харкова категорично заборонила будь-яке переведення у Миргороді, адже це може «призвести до порушення діяльності музею, псування і навіть загибелі експонатів одного з найцінніших провінційних музеїв Полтавщини» [13].

Зі звіту Миргородського райвиконкому довідуємося, що у 1926–1927 роках у музеї нараховувалося 447 експонатів художньо-промислового відділу, 420 – археолого-історичного, 129 – сільськогосподарського, 180 – етнографічного, 126 – природничого [14]. Зі згаданого вище документа з ЦДАВОВУ, що має назву «Акт огляду Миргородського районного музею», випливає, що на кінець 1932 року в музеї були ліквідовані мистецький, етнографічний та природничий відділи. З початком 1933 року почала формуватися нова експозиція у пропагандистсько-дидактичному аспекті. З тексту акту, складеного київським музейником М. Горватом, довідуємося, що Миргородський райвідділ освіти свавільно відібрав у музею дві кімнати, «де улаштував свою канцелярію й сидів у музеєві більше року (до листопаду 1932 року)» [15, с. 223].

Проте, незважаючи на такий тиск і волонтаристську дію, Миргородський краєзнавчий музей був найкращим на Полтавщині і взірцевим для музеїв у Лубнах, Хоролі, Гадячі, Прилуках, Ромнах. Музей у Миргороді, як і багато інших музейних установ, пережив окупацію німецьких нацистів, грабування експонатів і спалення будинку.

З 1943 року відновлюється діяльність музейних закладів Полтавської області. Зі звітів музеїв, що зберігаються в ДАПО, вимальовується реальна, невтішна і навіть драматична картина їх існування. Миргородські музейники, зокрема з 1946 року, коли директором став І. Калужний, створили виставку, присвячену нещодавно закінченій війні, потім відновили експозицію. На початку 1950-х років музейні будинки в Лохвиці, Лубнах і Миргороді потребували капітального ремонту, але місцева влада коштів не виділяла. Тому Лохвицький краєзнавчий музей упродовж 1950–1953 років був закритий.

У серпні 1952 року чиновники комітету в справах культурно-освітніх установ у Києві вирішили ліквідувати музеї в Миргороді, Лубнах і Лохвиці [16]. Питання про їхню ліквідацію було узгоджено з партійним керівництвом і Радою Міністрів УРСР. Місцева влада у Полтаві й районних центрах сприйняла це як належне до виконання. Одночасно наближалось офіційно заплановане свято – 300-річчя прилучення України до Московії, і музеї, як установи культурно-освітнього й пропагандистського характеру, повинні були взяти участь у масових заходах. Тому швидко знайшли кошти на ремонт музейних закладів. 1 травня 1954 року відкрили музеї у Лохвиці, 20 червня 1954 року – в Миргороді.

У першій половині 50-х років ХХ ст. в обласних центрах були створені комісії по міжвідомчому перерозподілу музейних експонатів. За задумом членів комісії, так би мовити, «багатші музеї», до яких належав і Миргородський краєзнавчий музей, повинні були частину своїх експонатів, насамперед

мистецьких творів, передати «біднішому» Полтавському художньому музею. А бібліотечні скарби, що зберігалися в одній з кімнат музею в Миргороді, передати Центральній державній історичній бібліотеці в Києві та деяким установам Полтави. Мотивувалося це тим, що у книжковому фонді районних музеїв не можна зберігати літературу чужоземними мовами, видання дореволюційних років (вони кваліфікувалися як «застарілі видання»), вилучалися ті книги, що не висвітлювали історії даного краю.

12 січня 1954 року працівники музеїв Полтави склали акт про невідповідність зберігання мистецьких творів у Миргороді (вони були виставлені в експозиції) та Лохвиці (їх зберігали на горіщі музейного будинку), про потребу негайної реставрації [17]. Через три місяці обласна партійна газета спільним порядком друкує статтю заступника директора Полтавського художнього музею П. Горобця. В ній зазначалося: «В Лохвицькому і Миргородському краєзнавчих музеях довгий час зберігалися твори живопису XVIII та першої половини XIX сторіч. Для зберігання таких творів живопису в районних музеях немає можливості створити відповідні умови, тому полотна псуються і багато з них вже зараз потребують реставрації. В той же час вони можуть бути цінним і значним поповненням експозиції російського портретного мистецтва в Полтавському художньому музеї» [18, с. 2].

У Миргороді музейники працювали з ентузіазмом, збирали експонати, активно писали для місцевої газети з питань історії свого краю й поточного музейного життя. Наприкінці листопада 1954 року вони відкрили картинну галерею із зразків довоєнного зібрання. Як писав працівник музею, а згодом український поет А. Шевченко, у галереї демонструвалися твори українських і російських мистців XVIII–XIX ст. Раніше вони зберігалися у палацах і кам'яницях дідичів і шанувальників культури та історії на Миргородщині. Низка робіт належала класикам українського мистецтва В. Боровиковському та О. Сластьонові. Відкриття картинної галереї в Миргороді було неадекватно сприйнято в Полтаві. Спільно з обласного управління культури направили листа до Миргородського райкому партії з пропозицією про зняття з посади директора музею К. Гунька. Перед цим полтавці приїхали й забрали більш як півтора десятка творів, а К. Гунько, як патріот музею, все-таки не віддав кількох малярських композицій. Нині вони є гордістю миргородців.

За офіційними розпорядженнями Міністерства культури УРСР до Полтави були передані коштовні малярські роботи XVIII – першої половини XIX ст. (початковий список включав понад два десятки експонатів). Серед них були портрети вельмож О. Безбородька та Д. Трошинського пензлів австрійця Ф.К. Лампі й українця В. Боровиковського, артистично виконаний пастельний портрет миргородської дворянки С. Вульферт, фахово виконана копія «Флора» із зібрання історика й етнографа В. Ломиківського, портрет генерал-лейтенанта В. Орлова-Денисова пензля англійця Дж. Доу із зібрання декабристів Муравйових-Апостолів, портрет дідички Данилевської роботи талановитого кріпака Яремка з Олефірівки, портрети представників роду Фролових-Багреєвих, князя Прозоровського, невідомих осіб тощо.

З погляду більшовицьких ідеологів з Києва та Полтави експонувати портрети із зображеннями аристократів у провінційному музеї не можна було. В музейній експозиції передусім треба було висвітлювати історію, починаючи з жовтневого перевороту 1917 року.

Миргородський краєзнавчий музей ще й раніше зазнав відчутних втрат. Десь 1933 року до Галереї картин Тараса Шевченка в Харкові був переданий портрет А. Лук'яновича пензля Великого Кобзаря (нині він у Києві). Невідомо, де подівся портрет Вульферт в образі амазонки на коні роботи незабутнього І. Рєпіна, який старожили бачили в повоєнні роки. Деякі з мистецьких речей потрапили до Харкова та Одеси. У 50-х рр. XX ст. немало бібліотечного і музейного майна вивезли до Центральної державної історичної бібліотеки в Києві, Полтавського краєзнавчого музею, до музею Полтавської битви. Приміром, до останнього: комплект журналу «Русская старина», окремі числа «Киевской старины», газети «Полтавские губернские ведомости» за 1851–1861 роки, звіти Полтавського земства. Літературу чужоземними мовами передали 1950 року [19, с. 4]. Того ж року в зв'язку з організацією Літературно-меморіального музею Івана Котляревського до Полтави вивезли річний комплект рідкісного журналу «Основа» за 1861 рік з відбитками печатки «Бібліотека та архів Миргородського музею» і написом «Миргородская общественная библиотека», що була заснована українським письменником А. Свидницьким.

У Лохвицькому краєзнавчому музеї старосвітські картини й портрети зберігали не на належному рівні, вони мали пошкодження у вигляді порізів і вдавлень, осипання фарбового прошарку. Їх забрали до Полтави [20] й реставрували. Оскільки директор музею П. Шведченко був індивідуальним до образотворчого мистецтва і не чинив такого спротиву, як його колега з Миргорода, то Полтавський художній музей у жовтні 1954 року подарував зі своїх збірок Лохвицькому музею 2 народні рушники, 2 плахти, 2 хустки і 6 робіт сучасних київських майстрів. На додачу їм також передали помпезні агітаційні альбоми й плакати для експозиції. Крім мистецьких творів і літератури, з музею вилучили експонати з дорогоцінних каменів, золота й срібла. З-поміж них: золоті хрести, срібні чаші, ложечки, дарохранильніці, монети, медалі «За усердие», «За усмирение Венгрии и Трансильвании 1849 г.», «За усердную службу 1881–1894 гг.», Георгіївський хрест та інше. Влітку 1955 року з музею до Центральної державної історичної бібліотеки вивезли видання дореволюційного періоду, бо для музею вони «не мають ніякої цінності» [21].

З наведеного констатуємо, що українські музеї на прикладі Миргородського і Лохвицького зазнавали ідеологічного тиску, адміністративних свавільних дій, а цінні мистецькі експонати, бібліотечні й архівні надбання ґвалтовно вилучалися до центральних закладів історії та культури. Внаслідок таких дій експозиції регіональних музейних установ ставали біднішими й менш виразними. Крім того, офіційна влада вимагала будувати музейні експозиції у відповідності з марксистсько-ленінською схемою розвитку людського суспільства. Як бачимо, вимальовується доволі драматична, а подекуди й трагічна історія музеїв Полтавщини в Україні ХХ ст.

1. Дубровський В.В. Музеї на Україні. – [Х.]: ДВУ, 1929. – С. 57–58; Див. також: Курінний П. Історія археологічного знання про Україну. – Полтава, 1994.
2. Історія міст і сіл Української РСР: Полтавська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1967.
3. Культурне будівництво в Українській РСР: Важливі рішення Комуністичної партії та рад. уряду. 1917 – 1959 рр.: Зб. документів. 1917 – черв. 1941 рр. – К.: Держ. вид-во політ. літ., 1959. – Т. 1.
4. Грінченко І. Історія музею м. Хорола // Український музей. Зб. перший / За ред. П. Курінного, Ф. Ернста, Д. Щербаківського, М. Рудинського та С. Гілярова. Гол. ред. П. Курінний. – К., 1927.
5. Див.: Білоус Г., Журавель Г. Цікавий документ з історії Миргородського музею // Історія України. Мало-відомі імена, події, факти: Зб. статей. – К.: Рідний край, 2001. – Вип. 12.
6. ДАПО. – Ф. Р-1503. – Оп. 1. – Спр. 28. – Арк. 28–29 зв.
7. ДАПО. – Ф. Р-1503. – Оп. 1. – Спр. 433. – Арк. 212–213.
8. ДАПО. – Ф. Р-1503. – Оп. 1. – Спр. 14. – Арк. 41.
9. Там само.
10. Каневський Ю. Рік праці Прилуцького музею // Бюлетень Прилуцького окружного музею. – Прилука, 1928. – № 1. – С. 4–6; Маслов В. і Канівський Ю. З життя музею // Там само. – 1929. – № 2. – Рік II.
11. ДАПО. – Ф. Р-2068. – Оп. 1. – Спр. 22. – Арк. 24.
12. Там само. – Арк. 22.
13. Там само. – Арк. 20.
14. Відчит Миргородського районного виконавчого комітету за час з 1/ X 1925 р. по 1/ X 1928 р. // ДАПО. – Ф. Р-2068. – Оп. 1. – Спр. 223. – Арк. 273.
15. Білоус Г., Журавель Г. Цікавий документ з історії Миргородського музею.
16. ДАПО. – Ф. Р-7055. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 34, 39.
17. ДАПО. – Ф. Р-7055. – Оп. 1. – Спр. 45. – Арк. 4.
18. Горобець П. Нетерпиме самоправство // Зоря Полтавщини. – Полтава. – 1955. – 17 квіт. – № 77(7251).
19. Шевченко А. Відкрилась картинна галерея // Червона трибуна. – Миргород. – 1954. – 1 груд. – № 109 (3650).
20. ДАПО. – Ф. Р-7055. – Оп. 1. – Спр. 15. – Арк. 33.
21. ДАПО. – Ф. Р-7055. – Оп. 1. – Спр. 96. – Арк. 10–12.